

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

Formació a l'estudiantat del Pràcticum del Grau d'Infermeria per ala detecció de la violència masclista.

Bona pràctica d'innovació docent en la formació clínica.

Viñas-Llebot, Helena. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Salut Pública, Salut Mental i Maternoinfantil. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut. Grup ACOPI-UB

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

hvinas@ub.edu

Rodríguez-Martín, Dolors. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Fonamental i Medicoquirúrgica. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut. Grup GIOTEI-UB

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

dolorsrodriguezmart@ub.edu

Bernuz-Cámara, Lourdes. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Fonamental i Medicoquirúrgica. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut. Grup ACOPI-UB

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

lbernuz@ub.edu

Isidro-Albadalejo, Monica. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Salut Pública, Salut Mental i Maternoinfantil. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut.

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

monicaisidro@ub.edu

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

Garcia-Hernández, Misericordia. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Fonamental i Medicoquirúrgica. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut.

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

corigarcia@ub.edu

González-Vaca, Julia. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Fonamental i Medicoquirúrgica. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut. Grup ACOPI-UB

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

juliagonzalezvaca@ub.edu

Melendo-Azuela, Eva Maria. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Fonamental i Medicoquirúrgica. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut.

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

eva.melendo@ub.edu

Vázquez-Segura, Eva. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Salut Pública, Salut Mental i Maternoinfantil. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut.

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

eva.vazquez@ub.edu

Vázquez-Garreta, Griselda. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Salut Pública, Salut Mental i Maternoinfantil. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut.

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

griseldavazquezgarreta@ub.edu

Saz-Roy, M Ángeles. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Salut Pública, Salut Mental i Maternoinfantil. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut. Grup ACOPI-UB

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

masazroy@ub.edu

Rigol-Cuadra, Assumpta. Universitat de Barcelona. Departament d'Infermeria Salut Pública, Salut Mental i Maternoinfantil. Escola d'Infermeria. Facultat de Medicina i Ciències de la Salut. Grup ACOPI-UB

Carrer de la Feixa Llarga, s/n, 08907 L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona. Espanya.

arigol@ub.edu

1. RESUM:

Activitat de formació realitzada sobre l'atenció a la violència masclista (VM) a l'estudiantat del Pràcticum del Grau d'Infermeria de l'Escola d'Infermeria de la Universitat de Barcelona, durant el curs 2018-2019. Formació realitzada en format seminari i amb suport audiovisual i casos clínics. Es varen tractar aspectes de prevenció, detecció i derivació de situacions de VM a les unitats d'urgències, de salut mental, de salut infantil, de salut gerontològica, i de salut sexual i reproductiva.

2. ABSTRACT:

The training activity carried out on the care of sexist violence (VM) is presented to the students of the Practicum of the Degree in Nursing of the School of Nursing of the University of Barcelona, during the 2018-2019 academic year. Training carried out in seminar format and with audiovisual support and clinical cases. Aspects of prevention, detection and referral of VM situations to the emergency, mental health, child health, gerontological health, and sexual and reproductive health units were addressed.

3. PARAULES CLAU:

Violència masclista, pràctiques clíniques infermeria, innovació docent, bona pràctica formació.

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

4. KEYWORDS:

Male violence, clinical nursing practices, teaching innovation, good practice training.

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

5. DESENVOLUPAMENT:

INTRODUCCIÓ

La formació amb perspectiva de gènere és un dret de l'estudiantat i un deure de tots els agents implicats en el seu aprenentatge professional. La Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, estipula en l'article 28.1 que en l'àmbit universitari i de la recerca cal incorporar de manera transversal aquesta perspectiva a tots els estudis universitaris.

La violència masclista (VM) és un problema de salut pública molt freqüent i amb greus conseqüències en la salut de dones i infants. A Espanya, es van detectar un total de 17.479 casos de VM al 2016, entre els quals 13.729 a l'atenció primària de salut i 3.750 l'atenció especialitzada o hospitalària (Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2017). La VM es sustenta i és resultat de la desigualtat, la subordinació i les relacions asimètriques de poder dels homes sobre les dones.

Les infermeres i infermers són professionals clau per detectar la VM, tant en les dones que la pateixen com a través dels seus infants. Les actuacions en els serveis de salut, tal i com consta en el Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya (Departament de Salut, 2009) es centren en els aspectes de prevenció, detecció (pautes per a l'entrevista clínica, indicadors d'ajuda a la detecció, valoració de la situació de risc de la dona) atenció i recuperació (plans d'intervenció).

Tanmateix, la formació en perspectiva de gènere i específicament en VM és necessària per capacitar a l'estudiantat en el desenvolupament de competències professionals a l'hora prevenir, detectar, abordar i iniciar el procés de recuperació en els casos de VM (Departament de Salut, 2009). En la mateixa línia, l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (2018) especifica clarament que es requereix revisar els continguts, els resultats d'aprenentatge i les estratègies educatives i d'avaluació en totes les matèries, en definitiva, innovar en docència per tal de fer efectiva la perspectiva de gènere de manera transversal.

A partir d'aquestes premisses el professorat de l'assignatura Pràcticum del Grau d'Infermeria, vam detectar la necessitat d'incloure una activitat formativa amb perspectiva de gènere i focalitzant en la VM. El Pràcticum es realitza al 4t curs i vuitè semestre i consta de 30 ECTS. L'estudiantat realitza les pràctiques clíniques a les unitats assistencials d'urgències, salut mental, salut infantil, salut gerontològica i salut sexual i reproductiva. Val a dir que en aquestes unitats és on més es detecten situacions de VM.

A continuació, es presenta el desenvolupament de l'activitat de formació sobre Atenció a la violència masclista, duta a terme amb l'estudiantat de l'assignatura Pràcticum de

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

l'Escola d'Infermeria de la Universitat de Barcelona, durant el curs 2018-2019.

OBJECTIUS

- Descriure les pautes d'actuació per a la prevenció, detecció, atenció i recuperació de les dones que han patit o pateixen VM i les que es troben en risc de patir-la, així com pautes d'actuació amb fills i filles o persones dependents que puguin conviure amb la dona i són testimonis i víctimes de la VM.
- Identificar els mecanismes i els circuits per dur a terme una actuació correcta en casos de violència masclista.
- Aportar eines per a la detecció i l'atenció en l'àmbit sanitari.

METODOLOGIA

Disseny. El desenvolupament de l'activitat d'ensenyança-aprenentatge es va organitzar i realitzar en format seminari.

Subjectes i emplaçament. Va participar l'estudiantat (n=329) dels quatre grups de docència del campus Bellvitge i d'un grup del campus Clínic, distribuïts en grups de matí i tarda. La formació la van realitzar una professora experta en VM i les professores de les diferents especialitats de l'assignatura Pràcticum del Grau d'Infermeria de l'Escola d'Infermeria. Els seminaris es van dur a terme al campus de Bellvitge de la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la Universitat de Barcelona durant el curs 2018-2019.

Continguts de l'activitat. Els seminaris realitzats amb els diferents grups van seguir la mateixa dinàmica i es van estructurar en els temes de Marc teòric: causes de la VM, repercussions sobre les dones. Estratègies de detecció i intervenció terapèutica: detecció, indicadors de sospita. Atenció i intervenció a les persones en els serveis d'urgències, salut mental, salut infantil, salut gerontològica i salut sexual i reproductiva.

Metodologia educativa. L'activitat es va realitzar utilitzant suport audiovisual amb diapositives i vídeos, i l'anàlisi i discussió de casos clínics.

Avaluació de l'activitat. La durada del seminari va ser de tres hores, i es requeria l'assistència obligatòria computant aquesta en la nota final de l'assignatura.

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

RESULTATS

Es presenten a continuació els continguts tractats en els seminaris, i que integren tant els aspectes generals com els més especialitzats per a l'atenció infermera a la VM, i per tant, es consideren els mínims i necessaris que ha d'incloure l'activitat de formació.

1. Marc teòric de la VM

En el marc teòric presentem les causes i els aspectes que mantenen la violència masclista, tot tenint present el paraigües ideològic del patriarcat. També es tracten les repercussions de la VM sobre les dones.

2. Detecció de la violència masclista i intervenció en unitats d'urgències generals

Els serveis d'urgències hospitalaris, és on habitualment ens podem trobar els casos aguts de VM física i sexual aguda, malgrat això, encara es poden detectar altres casos de VM de forma no aguda. Per aquest motiu, el poder capacitar a les futures infermeres i infermers en la detecció d'indicadors, així com en l'ús d'instruments i habilitats és essencial per poder fer un cribratge actiu i iniciar l'atenció en els casos detectats.

3. Detecció de la violència masclista i intervenció en unitats de salut mental

El risc de patir VM en dones amb trastorns mentals greus (TMG) es multiplica entre 2 i 4, respecte a les dones en general. En la meitat dels casos, les i els professionals de referència de la Xarxa de salut mental (SM) no el detecten i no l'aborden, per por a que es descompensin o bé perquè les dones no informen, per culpa, vergonya o falta de credibilitat que es dona al seu relat i al judici que reben quan ho verbalitzen. Si la majoria de dones amb TM que s'atenen als serveis de SM, poden estar patint o han patit VM, cal contemplar indicadors de sospita en funció de certs diagnòstics, abordar sistemàticament la VM, realitzant exploració sistemàtica durant l'entrevista clínica, abordant directament la qüestió, mantenir comunicació i coordinació entre professionals de AP, urgències i equips especialitzats en SM i oferir atenció integral, seguiment i acompanyament quan presenten símptomes o trastorns psicopatològics i es troben en situació de VM.

4. Detecció de la violència masclista i intervenció en unitats de salut infantil

Els infants que viuen en un ambient en el que es troben a un adult que esta patint qualsevol tipus de violència, indirectament el nen o nena es susceptible de rebre el mateix tracte violent i patir les conseqüències de la violència. El nen o nena es converteix en una víctima al igual que la mare. És de vital importància la detecció d'aquestes situacions per posar en marxa el protocol d'actuació en cas de maltractament a la infància.

5. Detecció de la violència masclista i intervenció en unitats de salut gerontològica

El maltractament a les persones grans es una de les formes de violència més invisibles degut a la complexitat i a la seva naturalesa multidimensional i multifactorial. Els factors de risc de patir una agressió són el sexe femení, l'augment de l'edat, ser soltera o vídua, i el fet de conviure amb persones de diferents generacions. Els factors associats als agressors són ser la parella o el fill de l'agredida, tenir història de consum d'alcohol, baixos recursos econòmics i en el cas de les institucions ser centres amb pocs recursos i/o tenir falta de personal. Manquen protocols específics i recerca amb persones grans, per poder conèixer la magnitud del problema.

6. Detecció de la violència masclista i intervenció en unitats de salut sexual i reproductiva

Els serveis d'Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva (ASSIR) son idonis per a detectar la VM, ja que s'aborden aspectes íntims de les persones com són les relacions de parella, l'afectivitat i la sexualitat. La detecció comporta dificultats: per a les institucions (centres sanitaris i altres organismes) ja que les professionals han de realitzar una reflexió personal sobre les pròpies creences sexistes que d'alguna manera els poden afectar; i també per a les pròpies dones, degut a barreres socioculturals. A l'ASSIR s'atén a col·lectius especialment vulnerables o de risc: gestants i joves. L'embaràs i el postpart sovint poden esdevenir el moment d'inici o increment de la VM, augmentant la morbiditat durant aquests períodes. Es recomana un cribratge universal de VM durant la gestació i el postpart tal com determina el Protocol de Seguiment d'Embaràs (Departament de Salut, 2018). A la Tarda Jove, s'ofereixen activitats preventives (individuals o grupals), es desmitifiquen estereotips de gènere i es fan intervencions (individuals) per a l'apoderament de persones que pateixen VM. Amb el jovent es prioritza la prevenció i la detecció precoç de la VM amb un abordatge individual a les consultes, i grupal a les escoles desmuntant mites sobre l'amor romàntic i els estereotips de gènere imperants a la nostra societat. Es realitzen intervencions per a l'apoderament de persones que pateixen VM. En l'àmbit de l'atenció especialitzada obstètrica-ginecològica dels serveis hospitalaris també es duen a terme activitats de detecció a la VM.

CONCLUSIONS

La formació amb perspectiva de gènere i específicament en VM és imprescindible per capacitar a l'estudiantat en el desenvolupament de les competències professionals, a l'hora de prevenir, detectar, abordar i iniciar el procés de recuperació en els casos de VM. Així mateix, és essencial la capacitació en la detecció de la VM, per què els/les futurs/es infermers/es atenguin a les dones i els seus fills/es en aquelles situacions en que la

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

demanda es presenti tant de manera explícita com implícita i per tant, requereixen una atenció immediata.

Amb relació al disseny de la pròpia activitat formativa, i a partir de les valoracions de les professores i de l'estudiantat participant, es proposa que la formació es realitzi en format taller i amb grups més reduïts, enlloc de seminaris d'assistència més nombrosa, ja que els temes tractats impliquen generar un anàlisi i un debat sobre valors i actituds personals i competències professionals de manera més profunda i participativa.

Als seminaris sobre VM realitzats a l'estudiantat de l'assignatura Pràcticum del Grau d'Infermeria de la Universitat de Barcelona, s'ha destacat la necessitat del treball i coordinació entre els equips interdisciplinaris (salut, ensenyament, serveis socials, serveis policials, medicina forense...) per millorar l'eficàcia de les intervencions i contribuir a erradicar la violència masclista.

Aplicabilitat pràctica. La formació realitzada en l'atenció a la VM és d'utilitat i específica per l'àmbit de la salut. Així mateix, es presenten aspectes generals que poden ser transferits a altres ensenyaments universitaris que integrin la perspectiva de gènere.

Noves línies de docència i de recerca. La formació per a l'atenció a la VM es proposa realitzar-la amb una metodologia d'ensenyança-aprenentatge centrada en el desenvolupament d'habilitats clíniques, de comunicació i de presa de decisions. Actualment, el professorat implicat està realitzant una recerca amb disseny preexperimental pretest-posttest d'intervenció d'un sol grup, sobre la percepció de la VM en l'estudiantat del Pràcticum. Així mateix, s'està avaluant l'activitat mitjançant l'estudi sobre el grau de satisfacció de l'alumnat amb relació a la formació en l'atenció a la violència masclista.

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

MÉS ENLLÀ DE LES COMPETÈNCIES: NOUS REPTES EN LA SOCIETAT DIGITAL

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES (segons normativa APA)

Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya. (2018). *Marc general per a la incorporació de la perspectiva de gènere en la docència universitària*. Recuperat de <http://www.aqu.cat/universitats/mggenere.html#.XjwKtEHOGUI>

Departament de Salut. Direcció General de Planificació i Avaluació. (2009). *Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya*. Recuperat de <http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/6919/1436051.pdf>

Departament de Salut. (2018). *Protocol de seguiment de l'embaràs*. Recuperat de http://salutpublica.gencat.cat/web/.content/minisite/aspcat/promocio_salut/embaras_part_puerperi/protocol_seguiment_embaras/protocol-seguiment-embaras-2018.pdf

Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes. DOGC 6919 (2015).

Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. <https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/8303/1828756.pdf>

Maquibar, A., Estalella, I., Vives-Cases, C., Hurtig, AK., i Goicolea, I. (2019). Analysing training in gender-based violence for undergraduate nursing students in Spain: A mixed-methods study. *Nurse Education Today*, 77, 71-76. doi.org/10.1016/j.nedt.2019.01.017

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Comisión contra la Violencia de Género del Consejo Interterritorial del Sistema Nacional de Salud. (2017). *Informe anual violencia de género 2017*.